

o. Danijel Vranešić, žumberački vikar
 Župa sv. Ćirila i Metoda
 Ćirilometodska 1
 10000 Zagreb

Prethodno priopćenje
 Primljeno: 28.03.2020.
 Prihvaćeno: 15.11.2020.

GRKOKATOLIČKA CRKVA U LICI I KORDUNU I NASTANAK TRŽIĆKE UNIJE 1820. GODINE

Grkokatolička Marčanska eparhija sa sjedištem u manastiru Marči 1611. godine (službeno se nazivala Svidnička ili Platejska eparhija) prostirala se od „Drave do Jadranskog mora“, tj. na području Zagrebačke odnosno Krbavsko-modruške i Senjske biskupije. Na sreću, u Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu ostao je sačuvan velik broj izvornih dokumenata koji rasvijetljaju život Marčanske biskupije na prostoru Sjeverozapadne Hrvatske, ali za prostor Korduna, Like i Primorja sasvim je suprotno. Stoga do sad nije sustavno obrađivana povijesna prisutnost grkokatolika u Lici kao zasebna cjelina, te bi trebalo svakako istražiti i dokumentaciju u vatikanskim arhivima. Većina podataka o grkokatolicima u Lici za sada se temelji na pismima koja su grkokatolički (marčanski) biskupi tijekom svojih vizitacija Like slali zagrebačkom biskupu. Drugi važan izvor za povijest Grkokatoličke crkve u Lici jest izvješće senjskog biskupa Sebastijana Glavinića (1689.-1697.) o stanju Crkve u Lici, koje sadrži dragocjene podatke o životu grkokatolika u Lici u 17. stoljeću, kao i izvješće senjskog biskupa Ivana Antuna. Radi povijesne istine treba kazati kako bi bez predanog rada povjesničara dr. Mile Bogovića, gospičko-senjskog biskupa, mnogi povijesni podaci o grkokatolicima u Lici ostali sakriveni u raznim arhivima. Kod autora pravoslavne provinijencije u određenoj mjeri također nailazimo na podatke o grkokatolicima, pa je tako Manojlo Grbić svojevremeno godinama radio na prikupljanju građe o Istočnoj crkvi u Lici. Obradujući prisutnost pravoslavnih u određenoj mjeri, objavljivao je i izvorne podatke o grkokatolicima u Lici, o vladici Pašiću, o Uniji u Tržiću itd. Napisoa je opširno djelo „Karlovačko vladičanstvo“ u tri toma.

Ključne riječi: unija, grkokatolici, Teofil Pašić, Tržić, Nikola Gaćeša, ubojstvo

Grkokatolici u Lici u 17. stoljeću

Povijest Grkokatoličke crkve u Lici na temelju sačuvanih dokumenata možemo detaljnije pratiti tek od 17. stoljeća. Iz 70-ih godina 17. stoljeća sačuvana su pisma marčanskog vladike Pavla Zorčića (1671.-1685.), koji je iz Like pisao zagrebačkom biskupu. Jedno takvo pismo uputio je vladika Pavle Zorčić zagrebačkom biskupu 1672. iz naselja Vilići (Staro Selo/Zalužnica) kod Otočca. Vladika Zorčić nalazio se u Vilićima povodom kanonske vizitacije u Lici, tj. u Karlovačkom generalatu. Zanimljiv je i jedan podatak s te vizitacije u Vilićima, a zapisan je kao bilješka u knjizi Prologu. Iz zapisa se vidi da je neki monah Maksim odnio knjige iz manastira Marče u ličko selo Viliće, gdje je knjige za vrijeme vizitacije našao vladika Zorčić, „episkop vlaških sinov“ i zatim ih vratio u Marču.¹ Za pretpostaviti je da je za svog boravka u Lici vladika Pavle Zorčić obišao i mjesto Brlog, gdje je u drvenoj crkvi svećenik služio bogoslužja na istočnom i zapadnom obredu. Vladika Zorčić vjerojatno je obišao i druga lička mjesta gdje su tada živjeli graničari istočnog obreda. Ipak, dok se ne pronađu vjerodostojni dokumenti koji bi o tome svjedočili, nije potrebno preuranjeno donositi konačni zaključak. Prilikom svojih boravaka u Lici vladika Zorčić posjetio je i rimokatoličkog senjskog biskupa. Sačuvan je dokument iz kojeg je razvidno da je 31. kolovoza 1682. marčanski vladika Pavle Zorčić posjetio senjskog biskupa Hijacinta Dimitra (1680.-1686.), koji mu je već iste godine uzvratio posjet u Marči². Inače, povijesni spisi bilježe da je marčanski vladika Pavle Zorčić tijekom života uživao izrazitu podršku karlovačkog generala Herbersteina te se po Lici kretao pod njegovom zaštitom.

Nakon vladike Pavla Zorčića buknuo je među sjedinjenim grkokatoličkim monasima u Gomirju buna zbog nakane da se na tron marčanskog vladike imenuje mladi Marko Zorčić (1685.–1688.). Iako je manastir u Gomirju bio u jedinstvu s Katoličkom crkvom, tadašnji gomirski iguman Joakim Šobatović žustro ustraje protiv Marka Zorčića. Šobatović je, naime, smatrao da gomirskim igumanima pripada pravo na vladičanski tron u Marči. Doista, manastir Gomirje dao je nekoliko marčanskih vladika. Šobatović dakako nikada nije negirao jedinstvo s Katoličkom crkvom, već se isključivo protivio nakani da mladi Marko Zorčić zauzme časno mjesto marčanskog vladike. Iguman Šobatović poduzeo je sve da spriječi imenovanje Marka Zorčića marčanskim biskupom. Unatoč svemu, ipak je Zorčić imenovan biskupom. Imenovanje Marka Zorčića samo je produbilo sukob Marče i Gomirja. Zbog sukoba s gomirskim kaluđerima marčanski vladika Marko Zorčić nije u tom vremenu vizitirao Liku.

¹ RADEKA, *Gornja krajina - Karlovačko vladičanstvo*, 303.

² BOGOVIĆ (ur.), *Monumenta Croatica Vaticana: Izvješća biskupa Svetoj Stolici (1602.1919.) -Senjsko-modruška ili Krbavska biskupija*, 63.

Nakon smrti Marka Zorčića na tron marčanskih vladika imenovan je skromni monah Isaija Popović (1689.–1699.). Po svemu sudeći, vladika Popović izbjegavao je sukobe s gomirskim kaluđerima te je opet uspostavljena komunikacija s monaštvom i svećenstvom i narodnim vojvodama u Lici. Pomirljivi vladika Popović imao je velikog uspjeha u Lici. Godine 1693. on se nalazi u kanonskoj vizitaciji u selu Sriječak kod Donjeg Lapca, a vrlo je vjerojatno da je vizitirao i područje Kosinja. Naime, iz jednog spisa senjskog biskupa Sebastijana Glavinića (1689.-1697.) vidljivo je da kosinjski svećenik/kaluđer Nikola Uzelac priznaje isključivo duhovnu vlast marčanskog vladike Isaije Popovića, dok u isto vrijeme odbacuje mogućnost da se podloži jurisdikciji pravoslavnom episkopu Atanasiju Ljubojeviću, koji je u to vrijeme prešao iz Bosne u Dalamciju pa odatle u Liku u naselje Medak. Iz spisa se saznaje da je grkokatolički kosinjski svećenik Nikola Uzelac predlagao senjskom biskupu Glaviniću da se pravoslavni episkop Ljubojevića iseli iz Medka³. Ako se to izvrši, Uzelac je bio spreman s narodom iz Kosinja preseliti u Medak kod Gospića, gdje se prvotno naselio episkop Ljubojević. Dana 21. veljače 1696. Senjski kaptol izdao je ispravu u kojoj se izričito veli da se „lički Vlasi pokoravaju naložima marčanskog biskupa i da im sakramente dijele svećenici grčkog obreda“. Vojne vlasti doista su pravoslavnog episkopa Ljubojevića 1700. godine internirale iz Like pa se on nastanio u manastiru Komogovini na Banovini, odakle je protjerao sjedinjene monahe u Marču. Mnogo je podataka o tome da su marčanski biskupi za vrijeme svojih vizitacija po Lici redovito posjećivali rimokatoličkog senjskog biskupa. Tadašnji senjski biskup Martin Brajković (1698.-1703.) predložio je 1700. godine čak osnivanje grkokatoličkog sjemeništa u Senju. Tek pažljivim proučavanjem dokumenata dobiva se prava slika onog vremena koja svjedoči da su biskupi iz Marče i Senja bili blisko povezani. U svom izvješću biskup Brajković još navodi da Vlasi u Lici nisu prihvatili pravoslavnog vladiku.

Daljnji tijek crkvenog života grkokatolika u 18. stoljeću

U narednim desetljećima nastavila se suradnja marčanskih i senjskih biskupa na području Like. Godine 1701. marčanski vladika Gabriel Turčinović (1700.-1707.) zaštićuje neke svećenike od nasilja ogulinskog potkapetana Sigizmunda Znike.⁴ Taj podatak svjedoči da su grkokatolički svećenici na početku 18. stoljeća djelovali u Ogulinu ili neposrednoj okolici. Sačuvan je podatak da je general Hanibal Porzia 1706. godine zabranio grkokatoličkom (marčanskom) vladici Gabrijelu Turčinovi-

³ BOGOVIĆ, „Takozvani Glavinićev opis Like i Krbave iz 1696. godine“ 117.-127.

⁴ LOPAŠIĆ, *Karlovac-poviest i mjestopis grada i okolice*, 162.

ću da obavlja vizitaciju u Lici, ali već 1711. po Lici nesmetano vizitira grkokatolički vladika Rafael Marković (1709.–1729.).⁵

U to vrijeme službu arhiđakona u Lici obavlja pop Marko Mesić, zaštitnik i podupiratelj ličkih grkokatolika. Dvije godine kasnije (1713.) bilježi se da su senjski biskup Adam Ratkaj (1709.-1717.) i marčanski vladika Rafael Marković zajedno vizitirali župe po Lici. Senjski biskup imao je od grkokatoličkog biskupa velika očekivanja u Lici. On se, naime, pouzdao da će prisutnost biskupa istočnog obreda na ličkom području utjecati da se u krilo Katoličke crkve povrate oni Hrvati rimokatolici koji su prešli u pravoslavlje. Često se, naime, događalo da radi lakšeg razumijevanja službe Božje vjernici latinskog obreda naprosto pređu u istočni obred. Masovni prelasci zabilježeni su posebno u prvim desetljećima 18. stoljeća. Godine 1714. biskup Ratkaj doslovno navodi: „nedavno je u Lici sto katoličkih obitelji prešlo k grko-istočnoj vjeri“⁶. U tim godinama bilo je na području Like više sjedinjenih svećenika, o čemu 1720. godine svjedoči u svom izvještaju o. Filip Riceputi. On navodi kako na području Like (od Tounja do Zvečaja) djeluju dva paroha koji su sjedinjeni s Katoličkom crkvom, a zaredio ih je grkokatolički vladika iz Venecije.

Na povijesnoj pozornici u tridesetim godina 18. stoljeća pojavljuje se Teofil Pašić (1738.–1746.), koji će kao grkokatolički vladika stalno rezidirati u ličkom naselju Plaški. Zbog činjenice da je bio prvi sjedinjeni vladika koji je stolovao u Lici, važno nam se podrobnije upoznati s njegovom osobom te sa svim okolnostima koje su dovele da Plaški postane grkokatoličko biskupsko sjedište u 18. stoljeću. Teofil Pašić bio je marčanski monah. Pouzdano se zna da je 1733./34. boravio u Potsdamu jer nam je sačuvano pismo postamskog rimokatoličkog vojnog dušobrižnika Rajmunda Brunsza iz 1734., kojeg je on uputio zagrebačkom biskupu Jurju Branjugu. U pismu se saznaju mnoge zanimljivosti o Pašiću.⁷ Prema dokumentu, Teofil Pašić došao je u Potsdam s ispravom, tj. preporukom koju je 31. IV. 1733. potpisao zagrebački biskup Juraj Branjug. Ta se preporuka zapravo odnosila na prikupljanje milostinje za manastir sv. Arandela Mihaela u Marči, ali u toj je preporuci, po svemu sudeći, Pašić preporučan i kao misionar za potsdamsko područje, gdje je bilo „mnogo sekta“. Osim toga, Pašić je u Potsdamu primljen i kao dušobrižnik za grkokatoličke vojnike iz Hrvatske kojih je bilo tridesetak, a pruski kralj Fridrik Vilim I. za potrebe tih grkokatoličkih vojnika podigao je i grkokatoličku kapelu u kojoj je Pašić služio. Dominikanac Rajmund Bruns, koji je u Potsdamu obavljao službu vojnog dušobrižnika za vojnike rimokatolike iz Hrvatske, saznao je od samog Pašića da se on

⁵ RADEKA, *Gornja krajina - Karlovačko vladičanstvo*, 303.

⁶ Isto, 163.

⁷ BURIC, *Biskupije Senjska i Modruška u XVIII. stoljeću*, 196-198.

izjašnjava kao „Greci ritus Wallachorum“ (Vlah grčkog obreda) i da u svojoj kapeli ispovijeda i Grke, dok ga Rusi izbjegavaju posebice „otkako su ga vidjeli da se u katoličkoj crkvi pričestuje“. Nakon boravka u Potsdamu Teofil Pašić vraća se u Zagreb, gdje postaje nadstojnikom nauka u Grkokatoličkom sjemeništu na zagrebačkom Gornjem Gradu. S te funkcije piše pismo biskupu Branjugu 20. veljače 1737. Vrlo vjerojatno je Pašić sam predlagao da bude imenovan marčanskim biskupom, s čime se složio zagrebački biskup Juraj Branjug. Upravo je Branjug Pašića poslao u Rim s pismima u kojima je on predstavljen kao najbolji kandidat za svidničkog (marčanskog) biskupa. U veljači 1737. Pašić je boravio u Svetoj Nedjelji (Radatovići) u Žumberku, odakle piše svom prijatelju zagrebačkom biskupu Branjugu. S blagoslovom Branjuga početkom rujna 1737. krenuo je Pašić u Rim. Dana 28. rujna 1737. piše Branjugu da se nalazi u kapucinskom samostanu u Rijeci. U pismu moli biskupa da mu pošalje putnicu, preporuku za Rim i novac. U Rim je stigao 24. travnja i predao preporuke papi s molbom da ga imenuje marčanskim biskupom. Za vrijeme boravka u Rimu Pašića je Kongregacija za širenje vjere (Propaganda) smjestila u kući rutenskih bazilijanaca kod sv. Sergija i Bakha. Papa je molbu uputio zboru kardinala za širenje vjere, a Pašiću je obećao da će zatražiti o njemu izvještaj od nuncija iz Beča. Za vrijeme Pašićeva boravka u Rimu kralj Karlo III. izdao je 19. ožujka 1738. dekret kojim na prijedlog zagrebačkog biskupa Jurja Branjuga imenuje Teofila Pašića svidničkim (marčanskim) opatom. Dekret o imenovanju i darovnica poslani su Pašiću u Rim iz Zagreba 20. travnja, a stigli su na ruke Pašića 9. svibnja. Prefekt kongregacije de Propaganda predložio je papi Klementu XII. na audijenciji 6. kolovoza 1738. da imenuje Teofila Pašića apostolskim vikarom Uskoka s naslovom platejskog biskupa i da ga dade u Rimu zarediti. Papa Klement XII. doista je imenovao Pašića 28. kolovoza 1738. platejskim (svidničkim ili marčanskim) biskupom, a za biskupa ga je zaredio grčki nadbiskup u Rimu Vasilije Matranga 20. siječnja 1739. godine. Pašić je zareden za biskupa po bizantskom obredu u crkvi kolegija pape Urbana uz asistenciju još dvojice biskupa. O vlastitom ređenju Pašić je izvijestio svog stalnog zaštitnika u domovini zagrebačkog biskupa Branjuga navodeći da je prilikom svog biskupskog posvećenja i propovijedao, a sljedeći dan (21. siječnja) primio ga je na audijenciju sam papa. U proljeće 1739. krenuo je Pašić, sada kao grkokatolički biskup, preko Venecije u Beč. Dana 7. svibnja primio ga je car u audijenciju. Iz Beča se zatim vratio u Pribić već početkom lipnja, jer 18. lipnja iz Pribića piše biskupu Jurju Branjugu. Vrlo važan događaj u Pašićevu životu dogodio se 28. studenoga 1739. Tog ga je dana Carski dvor posebnim restriktom postavio za episkopa sveg naroda grčkog obreda u Hrvatskoj. Nakon ovog imenovanja već 16. prosinca 1739. senjski i krbavsko-modruški biskup Ivan Antun Benzoni imenuje Teofila Pašića generalnim vikarom za vjernike bizantskog obreda na području svoje

Senjske i Krbavsko-modruške biskupije sa svim ovlastima.⁸ Sačuvan je i tekst dekreta.⁹ Vrlo je zanimljivo da u dekretu biskup Benzoni grkokatoličkom biskupu Pašiću daje i trajnu ovlast podjeljivanja sv. potvrde (krizme), vjerojatno samo vjernicima latinskog obreda u Lici i Krbavi.

Kao što se može iz svih povijesnih dokumenata iščitati, vladiku Teofila Pašića podržavali su zagrebački i senjski biskup dajući mu velike ovlasti. Uz crkvenu, i tadašnja vojna vlast izlazila je u svemu u susret Pašiću. No ipak, kako je došlo do instalacije u Plaškom ako je tu već prije 1740. postojalo pravoslavno eparhijsko sjedište? Na području Like postojala je prije Pašićeva dolaska pravoslavna Karlovačko-senjska eparhija s vlastitim episkopom Danilom Ljubotinom, koji je nakon smrti pravoslavnog kostajničko-zrinopoljskog vladike Stefana Ljubibratića 1738. preuzeo upravu i ovog vladičanstva. Ljubotina je, dakle, 1738./39. godine upravljao dvjema pravoslavnim

⁸ SLADOVIĆ, *Povesti biskupijah Senjske i Modruške ili Krbavske*, 433.

⁹ „Mi Ivan Anton Benzoni svete i Apostolske stolice biskup dajemo na znanje svima, kojih se tiče, da smo mi, želeći kako valja pobrinuti se za duše, božanskim promislom, povjerene našoj pastirskoj brizi, uprli naš pogled, na štovanog nam u Kristu brata, presvijetlog i prečasnog gospodina Teofila Pašića, grčkog obreda episkopa svidničkog (o.p. Marčanskog), pa da njega, o čijoj vjernosti, časnosti znanju i osobito revnosti oko prave vjere najbolje uvjerenje imamo, prizivajući ga u dio spomenuta naše brige za našega generalnog vikara, u duhovnim stvarima nad dušama svećeničkim i svjetovnim grčkog obreda, što žive po svim mjestima u obje naše biskupije (op. Senjsko i Krbavsko-modruškoj), a poimence u mjestu Plaškom i Tržiću, glasom ovoga pisma činimo, postavljamo i imenujemo, te mu dajemo i uručujemo potpunu i slobodnu moć, i osobiti naš mandat, da može biskupske čini vršiti u crkvama istog grčkog obreda: crkve, oltare, molitvena mjesta i sazidana groblja blagoslivljati i posvećivati, pa i ostala mjesta, posuđe i odijela namijenjena službi Božjoj, da može u svima, nama pridržanim slučajevima i sam razrješavati, i drugim vjernicima koji su sposobni za to, davati takvu vlast razrješavanja; da može Potvrdu dijeliti, rukopolagati i sve ostalo što je biskupski red, činiti i dijezanim istoga obreda tajen vršiti; bračne parnice i sva ostala, što spadaju pred biskupov sud, raspravljati i rješavati, župe nadgledati i nove osnivati, a podignute i opale podizati, ili ih prenašati u krilo mater crkvi, dostojnije na ispražnjene namiještati; pomoćnike davati nesposobnima i iznemoglim župnicima; naloge naše izvršavati; kazne dijeliti, od čina zvanja, uprave, djelovanja, odlučivanja i lišavati kako pravda donosi; dohotke i druge, pravom dozvoljene plodove pobirati i sve ostalo činiti i izvršavati što se nađe da spada ma kako k zvanju vikarskom. Mi obećavamo, da ćemo sva njegova djela, presude i mandate odobriti, zapovijedajući svima, kojih se tiče pod kazni ekskomunikacije, koju sada za tada u ovom pismu izričemo, da istog štovanog nam u Kristu brata, presvijetlog i prečasnog gospodina Teofila Pašića, grčkog obreda episkopa svidničkog, kao vikara i službenika našega imaju smatrati i primiti; njemu u svemu, što na nas i na naše redovno upravljanje spada ili spadati može –slijediti, pomagati, i točno pokoravati se sa obvezom“ U: GRBIĆ, *Karlovačko vladičanstvo*, Knjiga I., 305.-307.

eparhijama: Karlovačko-senjsko-primorskom¹⁰ i Kostajničko-zrinopoljskom¹¹. Međutim, vladika Ljubotina preminuo je već 29. siječnja 1739., čime su obje eparhije ostale bez poglavara. Zbog ispražnjenih vladičanskih stolica zagrebački biskup Juraj Branjug zatražio je od Bečkog dvora obustavljanje imenovanja Ljubotinova nasljednika te je predložio da se oba vladičanstva dodijele grkokatoličkom biskupu Teofilu Pašiću. Isti prijedlog o Pašiću kao jedinom zakonitom biskupu na području Like, Banije i Korduna (odnosno Karlovačkog generalata) iznio je 9. rujna 1739. i karlovački general Juraj Herberstein. Bečki dvor uvažio je prijedloge hrvatskih biskupa i vojnih zapovjednika te nije imenovan novi pravoslavni episkop za Liku, već je dekret sa svim ovlastima izdan Teofilu Pašiću 28. 11. 1739. Za 1740. godinu nema pouzdanih podataka da je Pašić boravio u Plaškom, ali znamo da je karlovački general Juraj Herberstein izdao 12. prosinca 1740. nalog svim kapetanima da imaju vladiku Pašića pratiti na njegovim službenim putovanjima, osigurati mu osedlanog konja i pružiti mu vojnu zaštitu ako zatreba. Najvjerojatnije je, s čime se slaže i većina katoličkih i pravoslavnih povjesničara, da je Pašić instaliran u vladičanskom dvoru u Plaškom u proljeće 1741. godine. Iste godine Pašić je vizitirao parohije po Lici (Medak i Ostrvica), ali i na Kordunu i Baniji. Iz pisma datiranog 6. veljače 1741. koje je Pašić iz Pribića uputio zagrebačkom biskupu Branjugu razvidno je da je za svog boravka u Lici i Krbavi vladika Pašić okupio nekoliko tamošnjih mladića koje je kao kandidate za svećenički red namjeravao smjestiti u zagrebačko Grkokatoličko sjemenište.¹² Njih bi nakon ređenja vratio u Liku i Krbavu na tamošnje župe. U pismu svom velikom prijatelju zagrebačkom biskupu Branjugu žali se da ih u sjemeništu nema od čega uzdržavati, stoga ne može provesti u djelo svoj naum o ređenju kandidata iz Like. Konačno, Pašić ipak nije dorastao zadatku koji su pred njega stavile vojne vlasti, zagrebački i senjski biskup. Trajno je napustio Liku vjerojatno već 1741. godine vrativši se iz Plaškoga u Pribić.¹³ Pojedini pravoslavni povjesničari navode da je grkokatolički vladika Teofil Pašić za vrijeme boravka u Plaškom uništio eparhijski arhiv do 1740. godine, što dakako nije točno, već sasvim suprotno.¹⁴

¹⁰ Prvotno sjedište pravoslavne Karlovačko-senjske eparhije bilo je u Medku kod Gospića (17. st.), kasnije se uprava seli u Gomirje, da bi se 1721. sjedište konačno smjestilo u Plaškom.

¹¹ Pravoslavno Kostajničko-zrinopoljsko vladičanstvo osnovano je 1713. godine sa sjedištem u Kostajnici, ali nije bilo dugog vijeka. Ukinuto je odlukom Sinoda Karlovačke mitropolije 1771., a teritorij nekadašnje Kostajničko-zrinopoljske eparhije nakon ukinuća podijeljeno je na Karlovačko-senjsku i Pakračku eparhiju.

¹² ŠIMRAK, Spomenica o 250. godišnjici Grkokatoličkog sjemeništa u Zagrebu, 42.

¹³ U Pribiću je boravio do 1746., kada je Zbor kardinala poveo istragu protiv njega te mu je po odluci bečkog nuncija oduzeta biskupija, a on sam interniran je u vasilijanski manastir u Lavov (Ukrajina). U kijevesko-pečerskom manastiru nekadašnji vladika Teofil Pašić preminuo je 1759. godine.

¹⁴ Arhivski fond naziva Pravoslavna gornjokarlovačka eparhija čuvaju se u Hrvatskom državnom

O razdoblju neposredno nakon odlaska vladike Pašića iz Like nema pouzdanih povijesnih podataka. Tek 1757. godine senjski biskup Juraj Vuk Čolić izvještava Rim kako je „otežan postupak sjedinjenja u Lici“. O grkokatolicima u Lici opet će se čuti sedamdeset godina kasnije.

Tržička unija 1820. godine

Selo Tržić, po kojem je i nazvana Tržička unija, nalazi se u blizini naselja Tounj, na cesti između Karlovca i Ogulina.¹⁵ Pravoslavni vjernici ovog sela imali su vlastitu parohiju koja je spadala pod plašćanski protoprezbiterat (dekanat). U mjestu se nalazila i parohijska crkva sv. Petra i Pavla. Godine 1820., kada je nastala Unija u parohiji Tržić-Promišlje, bilo je ukupno 287 duša u 116 kuća. U Tržiću se nalazila i rimokatolička crkva sv. Mihaela Arkandela, koja je kao filijalna crkva spadala pod rimokatoličku župu u obližnjem Tounju¹⁶.

Povijest Tržičke unije povezana je s osobom Nikole Gaćeše, o kojemu su nam ostali sačuvani mnogi podaci¹⁷. Rođen je 25. veljače 1785. u Tržiću. Klerikalno učilište završio je u Plaškom, a zatim se 17. veljače 1805. oženio Milicom, kćeri tržičkog pravoslavnog paroha Jovana Latasa. Nakon dugotrajnog boravka u vojsci tek je 12. veljače 1816. po gornjokarlovačkom vladici Mojsiju Miokoviću zaređen za svećenika. Nakon ređenja vladika Mioković nije mu, međutim, dao ni kapelaniju ni parohiju. To je kod episkopa Miokovića bila česta praksa, jer tko si nije mogao kupiti parohiju, obrađivao je zemlju na svom obiteljskom imanju. Kako svećenik Gaćeša dvije godine nije dobivao ni kapelaniju ni parohiju, 18. je lipnja 1818. pismenim putem zamolio austrijskog cara da se za njega pronađe mjesto u crkvenoj službi. Vladika Mioković bio je zbog ovog slučaja pozvan da se očituje iz kojeg razloga ne daje Gaćeši parohiju. Vladika se pred carem stao ispričavati kako je Gaćeša mladi svećenik koji je zaređen tek 1816. godine. Uvrijeđeni vladika naložio je zatim Konzistoriji eparhije da se Gaćešu kazni zbog toga što se žalio caru. Konzistorija je

arhivu (HR-HDA-675-PGEP) te sadrži 486 knjiga i 1613 kutija građe za razdoblje od 1645. do 1941. godine. Fond ima i sumarni inventar. U fondu ne postoji ni jedan dokument iz razdoblja od 1739. do 1742., upravo iz razdoblja kada je Plaški bio grkokatoličko biskupijsko sjedište.

¹⁵ Iz ovog sela potječe i ugledni svećenik Križevačke eparhije dr. Antun Tumara, novosadski župnik i kasnije cenzor knjiga u Budimpešti. Rođen je u Tržiću 1766. godine. U popisu pitomaca Grkokatoličkog sjemeništa iz 1777. spominje se i bogoslov Gavro Gaćeša.

¹⁶ Danas, obje crkve u Tržiću, pravoslavna i katolička, nalaze se u ruševinama.

¹⁷ GRBIĆ, *Unija u Tržiću i pogibija popa Nikole Gaćeše godine 1820.*, Zadar, 1888. Autor je djelo napisao na 79 stranica na temelju sačuvane korespondencije koja se nalazila u Arhivu manastira Gomirje. U djelu se donose izvorna pisma glavnih sudionika Unije.

doista Gaćešu osudila na osam dana strogog zatvora o kruhu i vodi. Međutim, to nije riješilo problem. Gaćeša se vratio svojoj obitelji u Tržić, gdje je na imanju svoga oca obrađivao zemlju i radio u obiteljskom mlinu, koji su prodali u proljeće 1820.

Prijatelj i kum djeci svećenika Nikole Gaćeše bio je mladi pop Petar Glavaš, sin tržićkog paroha Teodora (od 1. studenog 1816.), koji je i sam bio rodom iz Tržića. Tu je imao svoju vlastitu graničarsku zadružnu kuću i po svoj je prilici uživao ugled u narodu. Svećenik Petar Glavaš rodio se 1791. godine. Po vladici Miokoviću za đakona je zaređen 29. lipnja 1809., a za svećenika na isti datum godinu dana kasnije, tj. 1810. godine. U vrijeme Unije 1820. bio je kapelan popu Simi Vučkoviću, parohu perjasičkom, a stanovao je u svojoj kući u Tržiću te je od kuće opsluživao svoju kapelaniju.

Oba tržićka mlada pravoslavna svećenika Nikola Gaćeša i Petar Glavaš rado su se družili s rimokatoličkim tounjskim župnikom Ivanom Radočajem. Kada je iz Tounja dolazio u filijalu Tržić, župnik Radočaj redovito je odsjedao kod svećenika Nikole Gaćeše jer mu je njegova kuća bila najbliža do crkve sv. Mihaela Arkandela. Vidjevši da je Nikolin sin Simo (rođ. 2. 2. 1806.) već porastao za školovanje, a upoznat s problemom koji je svećenik Nikola imao s gornjokarlovačkim vladikom Miokovićem, župnik Radočaj posavjetovao je 1819. godine Nikolu da se obrati grkokatoličkom biskupu u Križevce ne bi li mladića primio u Sjemenište. Poslušavši savjet tounjskog župnika, Nikola je uputio pismo križevačkom biskupu dr. Konstantinu Staniću, od kojeg je ubrzo dobio odgovor. U pismu mu vladika Stanić odgovara da ga kao pravoslavnog ne može primiti u sjemenište, „ali ako bi gospodin kapelan s ocem i majkom, suprugom i djecom, htjeli biti primljeni u našu crkvu ispovijedanjem vjere katoličke i s rimskom crkvom se sjediniti, onda će zamoliti kod milostivoga cara pomoć, koja će bez sumnje biti dobivena“¹⁸.

Dva tjedna nakon što je primio pismo, Gaćeša je pošao u Križevce, gdje je srdačno primljen. Tu je ostao četrnaest dana. Izjavu kojom prihvaća ispovijest katoličke vjere potpisao je u Križevcima 18./30. studenog 1819. godine. U Križevcima je upoznao bivšeg gomirskog kaluđera Partenija Oklobdžiju, koji je nešto ranije prihvatio jedinstvo s Katoličkom crkvom¹⁹. On mu je kasnije iz Križevaca pisao u Tržić i podržavao ga da ustraje u svojoj odluci. Nikola Gaćeša iz Križevaca je donio i katekizam koji je ponudio svom kumu svećeniku Petru Glavašu. Proučivši kateki-

¹⁸ MIZ, *Kršćanski istok*, 152-157.

¹⁹ Partenije Oklobdžija rođen je 1767. u ličkom mjestu Medak kod Gospića. Bio je monah manastira Gomirje, a neko je vrijeme služio i u Rijeci. Uniji s Katoličkom crkvom pristupio je svakako prije 1820. godine i imao je značajnu ulogu u Tržićkoj uniji. Nakon sklapanja Unije živio je u Križevcima.

zam i svećenik Petar Glavaš odlučuje se sjediniti s Katoličkom crkvom te u veljači 1820. potpisuje izjavu o ujedinjenju. Izjavu je tounjski župnik Radočaj zajedno sa svojom preporukom poslao biskupu u Križevce. Takvu istu izjavu potpisao je i treći pravoslavni svećenik Đurađ Barač, ali je on ubrzo odustao od Unije i sve razotkrio okružnom proti Rafailu Bunčiću. U međuvremenu je Nikola Gaćeša opet boravio u Križevcima jer je stiglo pismo iz Beča u kojem se Gaćeši odobrava novčana pomoć i postavlja ga se dušobrižnikom u Tržiću za one koji će prihvatiti katoličku vjeru. Za vrijeme boravka u Križevcima dogovoreni su i svi detalji oko svečanog čina sklapanja Unije. Prema odredbi križevačkog biskupa Konstantina Stanića određeno je da se Unija sklopi u Pribiću. Svećenici su krenuli iz Tržića, a u Karlovcu ih je dočekaio vladika Stanić te su zajedno pošli u Pribić. Svećenici Nikola Gaćeša i Petar Glavaš konačno jedinstvo s Katoličkom crkvom prihvatili su pred križevačkim vladikom i svjedocima u Pribiću 8. lipnja 1820. godine. Nakon pristupanja Križevačkoj eparhiji vladika Konstantin Stanić podijelio je Nikoli Gaćeši dekret (sinđeliju) za Tržić. Vladika Stanić novoimenovanom je svećeniku dao i sve potrebne liturgijske knjige, crkveno odijelo, antimins, kalež, kadionicu i sve ostalo potrebno za održavanje bogoslužja. Nakon primopredaje crkvenih predmeta svećenici su potpisali dokument koji je ovjerio svjedok sklapanja Unije „pribićki profesor Dimitrije Šajatović“. Svećeniku Petru Glavašu vladika Stanić doznačio je mjesečnu plaću od 25 forinti, a obvezao se i pronaći mu stalnu župu.

Nikola Gaćeša i Petar Glavaš, sada kao grkokatolički svećenici, vratili su se iz Pribića u Tržić 10. lipnja. Dva dana kasnije, 12. lipnja izdana je naredba da se čuva kuća svećenika Nikole Gaćeše u Tržiću jer mu je netko pokušao potkopati podrum. Svake je noći kuću obilazila patrola. U isto vrijeme majka drugog sjedinjenog svećenika Petra Glavaša nagovorila je sina da se odrekne Unije, što je ovaj konačno i učinio pred Nikolom Gaćešom, koji je o svemu odmah obavijestio Križevce odnosno Partenija Oklobdžiju. U nedjelju 18. lipnja 1820. grkokatolički svećenik Nikola Gaćeša služio je u Tržiću prvi put grkokatoličku liturgiju u tamošnjoj rimokatoličkoj crkvi sv. Arkandela Mihaela. Naroda je bilo vrlo mnogo. U isto vrijeme u pravoslavnoj tržićkoj crkvi služio je paroh Teodor Glavaš, koji je u propovijedi osudio postupak Nikole. Nakon svečanosti, negdje oko 22 sata, kroz škulju na kući od brvna odjeknulo je više hitaca iz puške. Ubojica je na smrt ranio svećenika Gaćešu i nestao u noći. Prema svjedočenju Jovana Glavaša, Sime Pajića i jedne katolkinje iz obližnjeg sela Kamenice, kao neposredni izvršitelji ubojstva spominjali su se Nikola Tumara i Josif Botić, brat žene pravoslavnog paroha Teodora Glavaša. Pucao je navodno Tumara. Ubrzo nakon nesretnog događaja uhićeni su osumnjičeni te su odvedeni u zatvor u Ogulinu. Ubrzo je pokrenut i sudski postupak. Međutim,

navodni krivci su oslobođeni, a samo je pravoslavni paroh Teodor Glavaš dobio dva mjeseca zatvora zato što je poticao na ubojstvo. Vrlo je znakovito da je u sudskom postupku paroh Glavaš otkrio i pravi motiv za ubojstvo Gaćeše koji nije bio nimalo teološke naravi. On je, naime, izjavio da mu je u Tržiću u „Gaćešinu crkvu“ prešlo sedam kuća (kućnih zadruga). Ubijenog grkokatoličkog svećenika Nikolu Gaćešu sahranio je 22. lipnja, četiri dana nakon smrti, u porti rimokatoličke crkve sv. Arkandjela Mihaela tounjski župnik i njegov prijatelj Ivan Radočaj. Nikolina udovica popadija Milica kasnije je umrla u njihovu domu, tj. „kapelanovoj kući“, dok su dva Nikolina sina umrla kao djeca, ostali su bili zemljoradnici na očevini. Sin Simo kasnije je pjevao u tržićkoj crkvi. Smrću svećenika Nikole Gaćeše i povratkom Petra Glavaša u pravoslavlje završeno je razdoblje crkvenog jedinstva na području Tržića.

Zaključak

Povijest grkokatolika na području Like i Korduna neistraženo je područje hrvatske crkvene i nacionalne povijesti. Prisutnost grkokatolika na ovom području bila je primjetna u 17. i 18. stoljeću, pa je čak i Plaški jedno kratko vrijeme bio sjedište grkokatoličkog biskupa Teofila Pašića (1739.-1741.). U drugoj polovini 18. stoljeća inicijative za sjedinjenje pravoslavnih i katolika gotovo da prestaju, odnosno njihova provedba je bila iznimno otežana. Ipak 1820. dolazi do sjedinjenja svećenika Nikole Gaćeše te ponovne pojave grkokatolika na ovom prostoru, a taj događaj u literaturi se naziva „Tržićka unija“. Nažalost, tragična pogibija popa Nikole prekinula je i ova nastojanja te je ovaj događaj ostao do danas gotovo nepoznat. Ipak za detaljnije pisanje o povijesti grkokatolika na području Like i Korduna trebalo bi provesti podrobna arhivska istraživanja. Ovaj rad je svojevrsan poticaj i putokaz za budućnost.

Bibliografija

Arhivski izvori

Hrvatski državni arhiv, fond 675: Pravoslavna Gornjokarlovačka eparhija (PGEP)

Literatura i objavljeni izvori

BOGOVIĆ, Mile, ur. *Monumenta Croatica Vaticana: Izvješća biskupa Svetoj Stolici (1602.1919.) -Senjsko-modruška ili Krbavska biskupija*, Zagreb: Hrvatski državni arhiv (HDA), 2003.

Bogović, Mile. „Takovzani Glavinićev opis Like i Krbave iz 1696. godine“. *Croatica Christiana periodica* 15 (1991), br. 27; 117-128.

BURIĆ, Josip. *Biskupije Senjska i Modruška u XVIII. stoljeću*, Gospić-Zagreb: Državni arhiv u Gospići; Kršćanska sadašnjost, 2002.

GRBIĆ, Manojlo. *Karlovačko vladičanstvo, Knjiga I.*, Karlovac: Štamparija Karla Hauptfelda, 1891.

GRBIĆ, Manojlo. *Unija u Tržiću i pogibija popa Nikole Gaćeše godine 1820.*, Zadar: Štamparija I. Vodicke, 1888.

LOPAŠIĆ, *Karlovac-poviest i mjestopis grada i okolice*, Zagreb: Matica hrvatska, 1879.

MIZ, ROMAN. *Kršćanski istok*, Veternik: Grkokatolička parohija Svetih apostola Petra i Pavla, 2001.

RADEKA, Milan. *Gornja krajina ili Karlovačko vladičanstvo*, Zagreb: Savez udruženja pravoslavnih sveštenika SR Hrvatske, 1975.

SLADOVIĆ, Manojlo. *Povesti biskupijah Senjske i Modruške ili Krbavske*, Gospić: Državni arhiv u Gospići; Kršćanska sadašnjost, 2003.

ŠIMRAK, Janko. *Spomenica o 250. godišnjici Grkokatoličkog sjemeništa u Zagrebu*, Zagreb: Tiskara narodne prosvjete 1931.